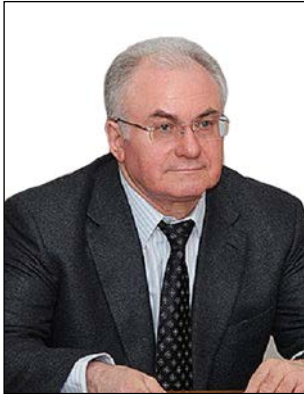

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Корнієнко Михайло Васильович,
*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
лауреат Державної премії України
в галузі науки та техніки,
Україна, м. Київ*

Тертишник Володимир Митрофанович,
*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії політичних наук України,
Україна, м. Дніпро
e-mail: stihiy53@gmail.com
ORCID 0000-0002-2993-0450*

doi: 10.21564/2414–990X.152.226127
УДК 343.9:328.185

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ: СТРАТЕГІЯ ТА ПРАКТИКА

Проаналізовано суспільно-політичні виклики, окреслено проблеми протидії корупції, усунення криміногенних факторів, удосконалення законодавства та діяльності правоохоронних органів у контексті зазначених проблем.

Стратегія протидії корупції має включати комплекс інтегративних заходів державно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного, інформаційного, кримінологічного, морально-етичного характеру.

Першочерговими завданнями реалізації такого курсу є невідкладне виконання таких стратегічних засад, як демонополізація, деолігархізація, деофшоризація, одержавлення об'єктів енергетичної безпеки, розмежування бізнесу і влади та усунення корупційних ризиків, забезпечення ефективної фіскальної та митної політики. Потрібно запровадити функцію державного нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства в діяльності підприємств, установ та організацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, яка може бути покладена на прокуратуру.

Ключові слова: корупція; протидія корупції; стратегія; удосконалення законодавства; антикорупційні органи; діяльність правоохоронних органів.

Корниенко М. В., доктор юридических наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Государственной премии Украины в области науки и техники. Украина, г. Киев.

Тертьяшник В. М., доктор юридических наук, професор, академик Академии политических наук Украины, Украина, г. Днепр.
e-mail : stihiy53@gmail.com ; ORCID 0000-0002-2993-0450

Противодействие коррупции: стратегия и практика

Анализируются общественно-политические вызовы и проблемы стратегии противодействия коррупции, вопросы устранения криминальных факторов, совершенствования законодательства и деятельности правоохранительных органов.

Проблемы противодействия коррупции должны решаться системно в комплексе интегративных мер государственно-политического, социально-экономического, национально-культурного, информационного, криминологического, правового и морально-этического характера.

Первоочередными задачами реализации такого курса является неотложное выполнение таких стратегических принципов, как демонополізація, деофшоризація, огосударствление объектов энергетической безопасности, разграничение бизнеса и власти, обеспечение эффективной налоговой и таможенной политики.

Действенным механизмом противодействия коррупции является разграничение власти и бизнеса, устранение факторов политической коррупции.

Предлагается в Законе Украины «О предотвращении коррупции», а также в законах, регламентирующих статус государственных служащих, закрепить требование о безупречной деловой репутации и добросовестности.

Необходимо разработать и принять систему новых законодательных актов: «Кодекс доказательного права», «Кодекс правоохранительной деятельности», законы «О функции расследования и статусе следователя», «О статусе детективов», «О суде присяжных и мировом суде», «О выявлении, предупреждении и профилактике преступлений».

Предлагается диспозицию нормы Уголовного кодекса Украины о незаконном обогащении изложить в соответствии со ст. 20 Конвенции ООН против коррупции от 31.10.2003 г. В частности, предлагается закрепить ответственность чиновников за значительное увеличение активов, которые превосходят суммарные активы нулевой декларации и законной заработной платы на государственной службе.

В механизмах государственной власти следует предусмотреть функцию прокурорского надзора за соблюдением антикоррупционного законодательства в деятельности предприятий, органов исполнительной власти и местного самоуправления.

Вносятся системные предложения относительно формирования стратегии и комплексной программы противодействия коррупции.

Ключевые слова: корупція; противодействие коррупции; стратегия; совершенствование законодательства; антикоррупционные органы; деятельность правоохранительных органов.

Постановка проблеми. Економічно-політична ситуація в Україні знаходиться на межі зони турбулентності. Політична корупція і хабарництво руйну-

ють державні інституції та розвалюють і так слабкі підвалини державотворення. Давно настав час переосмислити стратегію, доктрину та практику протидії корупції в Україні.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що єднання корупції та казнокрадства в Україні стали загрозою розвитку суспільства, а держава не сформувала дієвої стратегії протидії корупційній злочинності.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Попри те, що останніми роками активізувались дослідження проблем протидії корупції [1–32], залишаються нерозв'язаними багато з нагальних проблем стратегічного, законодавчого, наукового та практичного характеру.

Метою публікації визначення стратегії та алгоритмів ефективної протидії корупції.

Викладення основного матеріалу. Корупція була і залишається основною загрозою національній безпеці України, деструктивним чинником формування цивілізаційного державотворення, становлення демократичного суспільства і правової держави.

Корупція – зловживання владою для отримання вигоди, тобто використання посадовими та службовими особами, які відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» належить до суб'єктів корупційних правопорушень, наданих їм компетенцій та повноважень чи пов'язаних з ними можливостей для одержання неправомірної для себе чи інших осіб вигоди.

В Україні в силу цивілізаційних трансформацій відбулась рідкісна перверзія традиційної динаміки розвитку – тіньова економічна злочинність та представники корумпованої влади в певний історичний момент пішли практично назустріч один одному, формуючи уже на засадах політичної корупції новітні політичні партії та крокуючи до нових шаблів влади.

Слушно зауважує Ірина Мазур, що «тіньова економіка та корупція мають дуальну сутність взаємозв'язку, що створює замкнуте коло взаємозалежності цих двох феноменів: тіньова економіка є фінансовим підґрунтям корупції, а корупція є механізмом забезпечення функціонування тіньової економіки» [16, с. 134].

В останні десятиліття, незважаючи на системні обіцянки та запевнення політиків у нетерпимості до корупції та створення вражаючої системи антикорупційних органів (НАБУ, ДБР, САП, НАЗК, Вищий антикорупційний суд тощо), корупцію в Україні легко зустріти, бо державний апарат, на жаль, залишається одним з найбільш корумпованих, а сама держава має високий індекс терпимості до самої корупції (2.4), з яким посідала 142–130 місця серед країн світу поряд з Угандою, Папуа-Нова Гвінея, Конго...

Центр економічної стратегії нещодавно намагався підрахувати, у що ж нашій країні обходиться корупція. Висновок такий: за умови знищення корупції вдвічі ефективність капіталу збільшилась би на 6,4 %, а номінальний ВВП на рік завдяки цьому виріс би майже на 21 млрд дол., тобто на чверть [26, с. 6].

Розмах збагачень наближених до влади латентних мільйонерів показує, що таких «успіхів» вітчизняні корупціонери та white-collar crime не мали в жодній

країні. Одночасно до негативів корупції додаються тенденції зберігати крадене і нажити злочинним шляхом в офшорних зонах.

За даними Інституту міжнародної економіки Птерсона, з усіх найбільш багатих людей України більше 55 % з них отримали свої багатства завдячуючи зв'язкам з владою та добуванню і експорту сировини, тоді як у Норвегії, Фінляндії, Данії, Японії та багатьох країнах з високим рівнем життя населення такі форми збагачення не спостерігаються. У Німеччині найбільш багаті люди отримали свої капітали: 25,9 % – за рахунок створених компаній, 64,7 % – отримавши спадщину, 5,9 % – за рахунок володіння і управління компаніями. У США мільярдери отримали свої капітали: 32,1 % – за рахунок створених компаній, 28,9 % – отримавши спадщину, 26,8 % – шляхом участі в фінансовому бізнесі, 8,4% – за рахунок володіння і управління компаніями. Схожі співвідношення прибутків спостерігаються в Канаді, Австралії, Сінгапурі тощо. У Росії 64 % багатіїв стали такими за рахунок експлуатації природних ресурсів та тісного зв'язку бізнесу і політики. Домінування такого бізнесу уже довгий час спостерігається і в Україні. Окрім негативного фактору експлуатації земель і інших природних ресурсів, бідною української економіки є низький рівень самоінвестицій та офшоризація здобутих надприбутків.

Згідно з даними міжнародних організацій українська «еліта» тримає в офшорах від \$117 (Global Financial Integrity) до \$167 млрд доларів (Tax Justice Network). За інформацією Міжнародного консорціуму журналістів-розслідувачів (ICIJ), 643 громадянина України, багато з яких є державними посадовцями та службовими особами, сьогодні володіють 469 офшорними компаніями.

Тож цілком справедливо зауважує Едвард Лукас, що якби корумповані співники не приймали гроші у тих, хто їх краде в українців, якби ці гроші не знаходили собі місця у західних банках і не перераховувалися західними бухгалтерами... Це є жахливе лицемірство з боку Заходу – читати українцям лекції про корупцію, коли ми розуміємо, що корені корупції не там, де беруться хабарі, а там, куди вони інвестуються [14].

Сучасні схеми співіснування економічної злочинності та корупції на транснаціональному рівні полягають у тому, що спочатку західні «провайдери» антикорупційних активістів та нещирі апологети демократії і верховенства права, м'яко кажучи, дають нашим чиновникам можливість збагатитись, часто не помічаючи їх «дивацтв», паралельно дозволяючи вивозити «нажите непосильною працею» в офшори. Потім «покровителі», контролюючи статки «своїх васалів», нерідко оголошують їх клятими корупціонерами і у межах відкритих кримінальних проваджень «зароблене важкою працею» конфіскується у дохід держави – місця перебування вкладів чи нерухомості. Схема, як на полі чудес: «накопичив хабарів – сховав подалі – втік у ті самі далі – спіймали – віджали – тим, з кого мзду брали, «вибачили їх безпринципність». Дивно, але це «чортове колесо» працює давно і все ще є охочі покататись на ньому.

Основними загрозами демократичного курсу суспільства сьогодні є єднання бізнесу і влади, монополізація економіки та офшоризація надприбутків, політична корупція.

Для забезпечення цивілізаційного державотворення надважливо сформувати ефективну стратегію протидії корупції.

Стратегія – це мистецтво досягнення важливої мети. Стратегію державотворення і законодавчої та правозастосовної діяльності можна розглядати як доктринальну модель послідовних, активних та скоординованих дій, необхідних для досягнення суспільно важливої, глобальної для такого роду діяльності, довгострокової мети. Такими діями може стати вироблення та реалізація реальної в сучасних умовах концепції демонополізованої моделі економіки та антикорупційної політики.

Голова Національного агентства запобігання корупції (НАЗК) Олександр Новіков зробив важливі кроки на шляху формування виваженої антикорупційної стратегії, а очолюваний ним орган, започаткувавши реалізацію такої стратегії, буде інституційно узагальнювати діяльність усіх органів державної влади у сфері боротьби з корупцією, послідовно вирішувати завдання «повної автоматизації» перевірок декларацій державних посадовців – від очільників районних і обласних адміністрацій до членів уряду, суддів і прокурорів [20].

Сформована антикорупційна стратегія розрахована на 2020–2024 рр., але завдання «Україна без корупції» більше, ніж її часові межі. Це стратегія про 5 основних принципів: по-перше, припинення тих функцій, які вона не може ефективно виконувати без корупції; по-друге, цифровізація всіх функцій (цим займається Міністерство цифрової трансформації) з громадянами і бізнесом; по-третє, законні альтернативи антикорупційним практикам, бо розуміємо, що корупція існує там, де немає альтернативи, щоб отримати ту чи іншу послугу від держави чи органів місцевого самоврядування; по-четверте, формування нульової толерантності до корупції; по-п'яте, це те, що очікує все суспільство – забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію [18].

П'ятого листопада 2020 р. Верховна Рада України ухвалила за основу законопроект № 4135 «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки» (Антикорупційна стратегія), розроблений Національним агентством з питань запобігання корупції.

Для реалізації такої вкрай необхідної, довгоочікуваної та доктринально виваженої і цілком реалістичної антикорупційної стратегії надалі важливо розробити конкретизовану державну антикорупційну програму дій, а найголовніше забезпечити наполегливе її виконання не тільки НАЗК, а й усіма органами публічної влади, усім суспільством. Бо найбільш дієвою антикорупційною стратегією є не стільки створення антикорупційних органів, скільки *становлення антикорупційного суспільства*. Хоча, безумовно, ефективна діяльність НАЗК, НАБУ, ДБР, Вищого антикорупційного суду, прокуратури, СБУ, Національної поліції, Антимонопольного комітету, фіскальних, митних та інших правоохоронних органів має важливе значення.

Не менш важливо досягти координації дій державних інституцій у протидії корупції. Наразі тут не без проблем.

Певний негатив в антикорупційну діяльність внесли судові інстанції, зокрема рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 р. щодо скасування кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. Зазначимо, що Конституційний Суд України встановив невідповідність ст. 368-2 КК України («Незаконне збагачення») ст. 62 Конституції України, принципу верховенства права та юридичної визначеності, чим, з одного боку, прийняв законне рішення і підтвердив те, що непорушно стоїть на засадах верховенства права, – надав фактично безцінну послугу усім фігурантам існуючих відповідних кримінальних справ.

Найбільша проблема була закладена в конструкції об'єктивної сторони складу злочину, яка передбачала кару не за реальне незаконне збагачення (неадекватне законним заробіткам збільшення своїх статків), а за якийсь детективно-фантастичне і загадкове для суспільства здобуття такої власності – в редакції Закону *«набуття* особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, *у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами»* (виділення наше – К. М., Т. В.).

Незважаючи на прийняття нової редакції статті КК про незаконне збагачення (ст. 388-5), залишається актуальною проблема повної текстової імплементації в національну правову систему ст. 20 «Незаконне збагачення» Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, підписаної 31.10.2003 р., де дослівно зазначено, що «за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати».

Антикорупційна діяльність в Україні стала пробуксовувати уже з прийняттям у 2012 р. нового КПК України, яким була проігнорована правова база щодо виявлення і запобігання злочинам, забюрократизована робота слідчих органів, спотворена координація діяльності правоохоронних органів, а функція нагляду за забезпеченням верховенства права в державі (яка була важлива і в аспектах протидії корупції) залишилась без належного наповнення компетентностями та інституційними механізмами.

Викорінення корупції потребує інтегративного і всебічного аналізу цього явища, пошуку причин і умов його існування, демонтаж тих гойдалок, на яких вона розгойдує суспільство.

Є. Скулиш майже риторично зазначає, що замість системного застосування регуляторних імперативів протидії корупції держава діє за звичною бюрократичною логікою – на кожен проблему створює орган (а нерідко – цілу низку державних інституцій), щоб таким чином запобігати й протидіяти системній

корупції. Однак при цьому корупційні процеси відчутно й масштабно не гальмуються [27, с. 32].

Л. А. Зубкова одним з основних антикорупційних заходів визнає прагнення зробити корупцію ризикованою й не вигідною. На думку автора, доки державному службовцю буде вигідно брати хабарі й зловживати владою, а ризик понести покарання буде мінімальним, жодні репресивні заходи не матимуть позитивного результату [8, с. 39].

На думку інших фахівців, для ефективної протидії корупції варто дотримуватися водночас і в комплексі таких принципів, як: 1) прозорість і підзвітність органів влади; 2) збільшення значущості громадської думки; 3) реальне забезпечення прав і захисту приватної власності; 4) посилення покарань за всі корупційні злочини; 5) презумпція винності чиновника в корупції; 6) невідворотність покарань за вчинення корупційних дій; 7) політика нетерпимості до корупції; 8) гласність (засоби масової інформації) [32, с. 20].

О. Костенко безспідставно зазначає також, що вирішальним фактором для протидії корупції кризового типу є «діяльність, спрямована на зменшення корупційної активності громадян» [12, с. 20].

На наш погляд, традиційні методологічні підходи до моделювання соціальних процесів у сучасному світі недостатньо враховують наявність синергетики негативних чинників і детермінантів складних соціально психологічних тенденцій. Реалії негативної соціальної селекції та інших чинників стають гальмом розвитку суспільства, а саме суспільство не створило умов для появи реальної політичної еліти, яка могла б гармонізувати рушійні сили суспільства, спрямовуючи їх на розбудову справедливої цивілізаційної моделі держави. Творча і сумлінна людина в нашій державі часто поки що залишається на узбіччі процесів державотворення, не маючи достатніх засобів і правових механізмів ефективної самореалізації та підтримки високих стандартів демократії, що обумовлює необхідність коректив стратегії розвитку, переосмислення доктринальних та інституційних трансформацій.

У так званій новій «еліті» відбулась інтегративна синергетика абсурду – поєднання процесів «негативної соціально-політичної селекції», проявів ефекту «Даннінга-Крюгера», деструктивної гіперкомпенсації, єднання влади і бізнесу, кумівства, корупції та інших негативних факторів в інститутах публічної влади. Як наслідок, у країні сформувався живучий сегмент псевдоеліти, яка стала гальмом у розвитку суспільства.

Розмежування бізнесу і влади та забезпечення неухильного виконання антимонопольного законодавства, разом із створенням для творчих людей з бездоганною репутацією належних умов для самореалізації своїх здібностей, стають проблемами розбудови правової держави.

Сьогодні перед суспільством гостро стоїть проблема формування своєї реальної еліти – патріотичної інтелігенції, локомотива цивілізаційного розвитку суспільства. Відродження в нашому суспільстві дієвої системи формування інтелектуальних і моральних лідерів суспільства – своєї еліти, яка ставала б

стрижнем державотворення та озоновим шаром захисту суспільства від негативних процесів, є складною і багатоплановою проблемою, яка потребує окремого інтегративного аналізу.

Виокремимо головні напрями вирішення проблеми.

Суспільно-політична ситуація в Україні обумовлює необхідність протидії негативній селекції в інституціях влади та нейтралізації синергетики абсурду в управлінні державою, розробки комплексної програми інноваційного розвитку суспільства, програми сприяння розвитку та реалізації інтелектуальних здібностей талановитого населення, побудови своїх «кремнієвих долин», забезпечення та розвитку конкурсних засад та прозорості в формуванні органів державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів, реформування системи освіти та просвітництва.

Освіта. «Нестача не в грошах, а в людях і талантах робить державу слабкою» (Ф. Вольтер). Освіта – основа розвитку громадянського суспільства, а тож не на словах, а на ділі має стати пріоритетом державної політики. Стан справ з фінансуванням освіти відомий і не витримує жодної критики.

За своїм змістовним наповненням шкільна освіта та виховна робота має корегуватись в напрямі не стільки отримання знань (які безумовно важливі), а формування аналітичних здібностей, уміння самостійно думати і знаходити рішення складних проблем, а в перспективі – здібностей до системного, а то й до інтегративного мислення. Гуманітарні науки мають не завантажувати пам'ять дитини знанням історичних фактів, а вчити аналізу складних історичних процесів.

У сфері освіти важливо розвивати набуття учнями правничих знань. Вивчення правознавства має розширюватись та збагачуватись набуттям знань щодо процедур реалізації та захисту природних прав людини. Правничі знання мають доповнюватись знаннями економічних наук, психології та логіки. Викладання логіки і психології має орієнтуватись на формування здібностей до аналітичної роботи, до самоаналізу і пізнання самого себе, до вміння правильно діяти в складних життєвих ситуаціях та в бурхливих соціальних і політичних процесах.

Просвітництво. Воно має бути відновлене на рівні державних програм з залученням ЗМІ, науки і культури до формування з громадян свідомих будівничих правової держави.

Як і будь-яке зло, корупція є протиприродним феноменом: це діяння, яке порушує закони соціальної природи, зокрема закон соціального обміну між людьми і закон соціальної конкуренції як основу суспільного прогресу. Викорінення корупції потребує високої самоорганізації суспільства, забезпечення прозорості в діяльності чиновників усіх гілок влади.

Дієвим механізмом протидії політичній корупції у більшості демократичних країн є передусім створення дієвих механізмів відчуження корупціонерів від влади. При цьому не покладаючись на правильне волевиявлення виборців, крім виваженого застосування сінгапурського та шведського досвіду протидії

корупції, варто на законодавчому рівні заборонити доступ до державної служби та участі у виборчих органах влади і місцевого самоврядування усіх осіб, які раніше притягались до юридичної відповідальності за антикорупційні діяння (згідно з даними створеного реєстру), а також осіб, які більшість своїх статків тримають у зарубіжних банках чи розміщують в інших країнах, перебувають в умовах конфлікту інтересів. Щодо державних службовців у законі мають бути прописані вимоги доброчесності та бездоганної репутації.

Пропонуємо в Законі України «Про запобігання корупції», а також в законах, що регламентують статус державних службовців та правоохоронних органів, щодо вимог до співробітників таких інституцій закріпити такий концепт: «Бездоганна ділова репутація – сукупність підтвердженої інформації про відсутність порушень вимог законодавства про запобігання корупції, про відсутність фактів незаконного збагачення, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, розміщення коштів в офшорних зонах чи інше порушення правил про валютні операції, а також про відсутність судимості, яка не знята або не погашена в установленому законом порядку».

Створення системи стримувань і противаг за допомогою розділу державної влади на окремі взаємодіючі і контролюючі одна одну гілки забезпечує оптимальне функціонування державного механізму, не дає можливості жодній з гілок влади узурпувати владні повноваження інших, мінімізує можливості зловживання владою чи правом, разом з тим є ефективним засобом попередження та протидії корупції.

У системі механізмів стримувань і противаг належне місце мають зайняти правоохоронні органи, які, знаходячись в епіцентрі протидії корупції, часто опиняються в залежності від тих, кого мають контролювати, а їх місце і функції в системі влади ще досі не досить чітко юридично визначені. Більш того, наповнюване юридичними фікціями і алогізмами законодавство щодо їх діяльності, самі законодавці часто створюють ситуацію юридичного колапсу, що породжує інші правничі проблеми, які особливо помітні в практичній діяльності щодо протидії корупції. Досі в законі навіть немає чіткого визначення поняття правоохоронної діяльності та системи правоохоронних органів, не відпрацьовані механізми їх взаємодії і координації, не розкриті правові форми реалізації доказових матеріалів, здобутих тими чи іншими органами поза межами кримінального процесу.

Реалізація ідей верховенства права та забезпечення ефективної протидії корупції вимагає чіткого розподілу влади (законодавча, виконавча, судова), визнання функції розслідування і прокурорського нагляду самостійними функціями держави, відмежування слідчої функції від адміністративної влади, виведення слідчого з-під можливого впливу виконавчої та законодавчої влади та зміцнення його статусу, неухильного дотримання принципів об'єктивності, неупередженості, процесуальної самостійності і незалежності слідчого, реального забезпечення права людини на правничу допомогу та захист.

На наш погляд, розпочату реформу слідчих та детективних органів доцільно завершити розробкою та прийняттям окремих нових кодексів: Кодекс про злочини, Кодекс про проступки, Кодекс провадження щодо проступків, Кодекс доказового права, Кодекс правоохоронної діяльності, а ці кодифіковані акти мають доповнюватись законами України «Про функцію розслідування та статус слідчих», «Про статус детективів», «Про дізнання», «Про приватні детективні агентства», «Про Суд присяжних та мировий суд», «Про Національний суд з прав людини», а також «Про виявлення, попередження та профілактику злочинів».

Проблеми протидії корупції мають вирішуватись системно в комплексі інтегративних заходів *державно-політичного, соціально-економічного, національно-культурного, інформаційного, кримінологічного, правничого і морально-етичного* характеру та реального відновлення курсу суспільства на побудову соціальної правової держави.

Першочерговими завданнями реалізації такого курсу є демонополізація, деолігархізація, деофшоризація, одержавлення об'єктів енергетичної безпеки, розмежування бізнесу і влади та усунення корупційних ризиків, забезпечення ефективної фіскальної та митної політики.

В аспектах забезпечення розмежування влади й бізнесу та активізації правоохоронних органів щодо протидії корупції, для усунення криміногенних факторів та забезпечення безпеки держави потрібно щонайменше здійснити наступне.

По-перше, з урахуванням антимонопольного законодавства і допущених його порушень при приватизації, поверненню в державну власність підлягають усі без винятку обленерго та інші стратегічні підприємства, які забезпечують енергетичну незалежність держави.

По-друге, має бути відновлена і посилена кримінальна відповідальність за зловживання монопольним становищем.

По-третє, доцільно об'єднати антикорупційні органи силового блоку (НАБУ та ДБР) в єдину міцну, незалежну від виконавчої влади та дієву структуру, невідкладно організувати ефективну роботу Бюро економічної безпеки. Відповідно має бути забезпечена взаємодія та координація даних інституцій, до чого має бути залучена прокуратура.

По-четверте, потрібно заново запровадити функцію державного нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства в діяльності підприємств, установ та організацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, яку може бути покладено на прокуратуру.

По-п'яте, зважаючи на те, що корупційні діяння зазвичай є діяннями латентного характеру і їх важко виявляти, а законодавчих механізмів виявлення злочинів, які повною мірою відповідали б вимогам ст. 19 Конституції України, явно недостатньо, важливо розробити та прийняти системний законодавчий акт щодо відповідної компетенції державних інституцій, а також визначення юридичних форм та процедур виявлення латентних злочинів.

По-шосте, важливо забезпечити незалежність від виконавчої гілки влади та забезпечити активізацію роботи ДБР та таких контролюючих органів як

Рахункова палата України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державна аудиторська служба.

По-шосте, необхідно посилити кримінальні санкції за незаконні форми збагачення. Буде виправданим передбачити довічне позбавлення волі за здійснення найбільш тяжких господарських злочинів та злочинів проти власності, зокрема, передбачених ч. 5 ст. 185, ч. 5 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 189, ч. 4 ст. 190, ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 199, ч. 3 ст. 206-² ч. 3 ст. 209 Кримінального кодексу України, а також за найбільш тяжкі корупційні злочини.

Висновок. Суспільно-політична та правова криза в Україні обумовлюють необхідність активних дій щодо формування антикорупційного суспільства, дієвого розмежування влади і бізнесу, розроблення комплексної програми протидії корупції та іншій економічній і корисливій злочинності, включаючи програму «Україна без офшорів», «Демонізація», забезпечувати запровадження механізмів виявлення корупційних правопорушень та нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства, водночас посилюючи відповідальність за здійснення корупційних правопорушень.

Стратегія протидії корупції має включати комплекс інтегративних заходів, здійснюваних державою.

Першочерговими завданнями реалізації такого курсу є невідкладне виконання таких стратегічних засад, як демонізація, деолігархізація, деофшоризація, одержавлення об'єктів енергетичної безпеки, розмежування бізнесу і влади та усунення корупційних ризиків, забезпечення ефективної фіскальної та митної політики. Потрібно запровадити функцію державного нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства в діяльності підприємств, установ та організацій, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, яка може бути покладена на прокуратуру.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в удосконаленні кримінально-процесуального законодавства, розробленні законодавчих пропозицій щодо запровадження функції нагляду за дотриманням антикорупційного законодавства.

Список літератури

1. Корупція як цивілізаційний феномен: причини та шляхи подолання : монографія / Бисага Ю. М. та ін. Ужгород : Гельветика, 2016. 199 с.
2. Бондар І. С., Горник В. Г., Кравченко С. О., Кравченко В. В. Антикорупційна політика та запобігання корупції в публічному управлінні : навч. посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 192 с.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
4. Габуда А. С. Невідворотність покарання в механізмі протидії корупції. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 2 (16). doi: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.16.186106>. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186106>.
5. Гладкий В. В. Базові інтерпретаційні гіпотези концепту корупції. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2018. Вип. 7(39). Ч. 3. С. 58–65.

6. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович та ін. ; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 524 с.

7. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії : монографія / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко та ін. ; за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с.

8. Зубкова Л. А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 34–44.

9. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції». Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588 с.

10. Корнієнко М. В. Сучасний стан виконання антикорупційних вимог Європейського Союзу в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 8 грудня 2017 р. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 118–121.

11. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

12. Костенко О. Щодо антикорупційного потенціалу «людського фактору» або про «камінь, яким зневажили будівничі. *Право України*. 2015. № 12. С. 14–21.

13. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків : Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

14. Лукас Едвард. Корупція – це новий тероризм. Головна лекція Львівського безпекового форуму від Едварда Лукаса. 25 жовтня 2018 року. URL: https://zaxid.net/koruptsiya__tse_noviy_terorizm_n1468430?fbclid=IwAR3Q5arpc61VjAt9bC8OUf-NSicGPwUE4Dc2Obol65cmt08NH6qogSQqP1w.

15. Лялюк О. Ю., Петренко І. В. Зарубіжний досвід запровадження інституту префекта та його значення для України. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 148. С. 26–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.189074>.

16. Мазур І. І. Антикорупційна політика в системі детінізації економіки. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 грудня 2017 р.) / редкол. : В. В. Черней та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 134.

17. Машлякевич Д. С., Литвинов О. М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні : монографія. Харків, 2016. 259 с.

18. Олександр Новіков. Рішення Конституційного суду – висока оцінка роботи НАЗК. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94494>.

19. Ортинський В. Л. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 75–80.

20. Переважання НАЗК: що обіцяє новий очільник агентства. URL: <https://www.dw.com/uk/переважання-назк-що-обіцяє-новий-очільник-агентства/a-52014249>.

21. Петрашко С. Я. Боротьба з корупцією: міжнародний вимір та національна практика : монографія. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2014. 231 с.

22. Протидія корупційній злочинності в Україні : навч. посіб. / Ю. І. Дмитрик, Д. І. Йосифович, І. В. Красницький та ін. ; за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 308 с.

23. Протидія white-collar crime (інтегративний аналіз, коментар законодавства та пошук шляхів його удосконалення) / В. М. Тертишник, Д. В. Каменський, О. Г. Кошовий та ін. ; за ред. доктора юрид. наук, професора В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2021. 346 с.

24. Розсоха К. О. Чи незалежні антикорупційні органи України: погляд зсередини. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 2 (18). doi: 10.21564/2225-6555.2020.18.218693.

25. Российское законодательство X–XX веков. Т. 1. Законодательство древней Руси. Москва, 1984. С. 190–191.
26. Самаева Ю. Шоу корупційного абсурда. *Зеркало недели*. 2016. № 41. С. 6.
27. Скулиш Є. Державне бюро розслідувань як спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції. *Право України*. 2015. № 12. С. 30–36.
28. Судовий розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією : практич. посіб. / кол. авт.; за ред. доктора юрид. наук, проф. О. М. Костенка. Київ : Національна академія прокуратури України, 2018. 346 с.
29. Тертишник В. М. Від тоталітарності до правовладдя: доктринальні аспекти державотворення. *Право.ua*. 2017. №2. С. 5–11.
30. Топчий В. В., Шкелебей В. А., Сунпун Т. М. Публічно-правова протидія корупції : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 208 с.
31. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка. 2020. 444 с.
32. Цимбал П. В., Манзюк О. І. Зарубіжний досвід організації інституцій у сфері антикорупційної діяльності: правові засади вдосконалення діяльності державного бюро розслідувань у світлі адаптації до міжнародних стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 32–34.

References

1. Bysaga, Ju.M. et al. (2016). Korupcija jak civilizacijnyj fenomen: prychny ta shljahy podolannja. Uzhgorod: Gel'vetyka [in Ukrainian].
2. Bondar, I.S., Gornyk, V.G., Kravchenko, S.O., Kravchenko, V.V. (2016). Antykorupcijna polityka ta zapobigannja korupciji v publicnomu upravlinni. Kyiv: Vydavnytvo Lira-K [in Ukrainian].
3. Busol, O.Ju. (2014). Protydija korupcijnij zlochynnosti v Ukrajinі u suchasnyj period. Kyiv: In Jure [in Ukrainian].
4. Gabuda, A.S. (2019). Nevidvorotnist' pokarannja v mehanizmi protydiji korupciji. *Teorija i praktyka pravoznavstva, issue 2 (16)*. doi: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.16.186106>. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186106> [in Ukrainian].
5. Gladkyj, V.V. (2018). Bazovi interpretacijni gipotezy konceptu korupciji. *Aktual'nye nauchnye yssledovannya v sovremenom myre, issue 7(39), part 3, 58–65* [in Ukrainian].
6. Vasylevych, V.V., Vasylevska, T.E., Nesterovych, V.F. et al. (2016). Derzhavna antykorupcijna polityka i zapobigannja ta protydija korupciji na publicnij sluzhbi v organah derzhavnoji vlady i organah miscevoogo samovrjaduvannja / Ju. V. Kovbasjuk, V. L. Fedorenko (Eds.). Kyiv: Vydavnytvo Lira-K [in Ukrainian].
7. Dr'omov, S.V., Kalnysh, Yu.H., Klymenko, D.B. et al. (2010). Korupcija v Ukrajinі: prychny poshyrennja ta mehanizmy protydiji / Ju. G. Kal'nysh (Ed.). Kyiv: DP «NVC «Priorityety» [in Ukrainian].
8. Zubkova, L.A. (2017). Suchasnyj stan i problemy zapobigannja korupciji v Ukrajinі. *Naukovyj visnyk Nacional'noji akademiji vnutrishnih sprav, 3 (104), 34–44* [in Ukrainian].
9. Kolomojec', T.O., Kolpakov, V.K. (2019). Naukovo-praktychnyj komentar Zakonu Ukrajinij «Pro zapobigannja korupciji». Kyiv: Vydavnychyj dim «Gel'vetyka» [in Ukrainian].
10. Kornijenko, M.V. (2017). Suchasnyj stan vykonannja antykorupcijnyh vymog Jevropejs'kogo Sojuzu v Ukrajinі. *Realizacija derzhavnoji antykorupcijnoji polityky v mizhnarodnomu vymiri: materialy Mizhnar. nauk.-prakt.konf. (8 grudnja 2017 r.)*. Kyiv: Nac. akad. vnutr. sprav, 118–121 [in Ukrainian].
11. Havronjuk, M.I. (Ed.). (2019). Korupcijni shemy: jih kryminal'no-pravova kvalifikacija i dosudove rozsliduvannja. Kyiv: Moskalenko O. M. [in Ukrainian].
12. Kostenko, O. (2015). Schodo antykorupcijnogo potencialu «ljuds'kogo faktoru» abo pro «kamin', jakym znevazhyly budivnychi. *Pravo Ukrajinij, 12, 14–21* [in Ukrainian].

13. Vasył'jev, A.A., Hladkova, Ie.O., Zhytnyi, O.O. et al. (2020). Kryminal'ne pravo Ukrainy. Zagal'na chastyna / O. M. Lytvynov (Ed.); MVS Ukrainy, Kharkiv. Nac. un-t vnutr. sprav. Kharkiv [in Ukrainian].

14. Lukas Edvard. Korupcija – ce novyj terorizm. Golovna lekcija L'vivs'kogo bezpekovogo forumu vid Edvarda Lukasa. 25 zhovtnja 2018 roku. URL: https://zaxid.net/koruptsiya__tse_noviy_terorizm_n1468430?fbclid=IwAR3Q5arpc61VjAt9bC8OUf-NSicGPwUE4Dc2Obol65cmt08NH6qogSQqP1w [in Ukrainian].

15. Lyalyuk, A.Yu., Petrenko, I.V. (2020). Zarubizhnyi dosvid zaprovadzhenia instytutu prefekta ta yoho znachennia dlia Ukrainy [Foreign experience of introduction of the institution of the prefect and its importance for Ukraine]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 148*, 26–35. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.189074> [in Ukrainian].

16. Mazur, I.I. (2017). Antykorupcijna polityka v systemi detinizaciji ekonomiky. *Realizacija derzhavnoi antykorupcijnoi polityky v mizhnarodnomu vymiri*: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 8 grudnja 2017 r.) / V. V. Chernjej et al. (Eds.). Kyiv: Nac. akad. vnutr. sprav, 134 [in Ukrainian].

17. Mashljakevych, D.S., Lytvynov, O.M. (2016). Strategiji zapobigannja i protydiji korupciji v Ukraini. Kharkiv [in Ukrainian].

18. Oleksandr Novikov. Rishennja Konstytucijnogo sudu – vysoka ocinka roboty NAZK. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=94494> [in Ukrainian].

19. Ortyns'kyj, V.L. (2020). Rol' gromadjans'kogo suspil'stva ta ZMI u borot'bi z korupcijeju. *Jevropejs'ki perspektivy*, 3, 75–80 [in Ukrainian].

20. Perezavantazhennja NAZK: scho obicjaje novyj ochil'nyk agentstva. URL: <https://www.dw.com/uk/perezavantazhennja-nazk-scho-obicjaje-novyj-ochil'nyk-agentstva/a-52014249>.

21. Petrashko, S.Ja. (2014). Borot'ba z korupcijeju: mizhnarodnyj vymir ta nacional'na praktyka. Kyiv: In-t zakonodavstva Verhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].

22. Dmytryk, Ju.I., Yosyfovych, D.I., Krasnytskyi, I.V. et al. (2010). Protydija korupcijnij zlochynnosti v Ukraini / I. V. Krasnytskyi (Ed.). L'viv: L'vivs'kyj derzhavnyj universytet vnutrishnih sprav [in Ukrainian].

23. Tertyshnyk, V.M., Kamenskyi, D.V., Koshovyi, O.H. et al. (2021). Protydija white-collar crime (integratyvnyj analiz, komentar zakonodavstva ta poshuk shljahiv jogo udoskonalennja) / V. M. Tertyshnyk (Ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

24. Rozsoha, K.O. (2020). Chy nezalezhni antykorupcijni organy Ukrainy: pogljad zseredyny. *Teorija i praktyka pravoznavstva, issue 2 (18)*. doi: [10.21564/2225-6555.2020.18.218693](https://doi.org/10.21564/2225-6555.2020.18.218693) [in Ukrainian].

25. Rossyjskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov. (1984). T. 1. Zakonodatel'stvo drevnej Rusy. Moscow, 190–191 [in Russian].

26. Samaeva, Ju. (2016). Shou korupcyonnoho absurda. *Zerkalo nedely*, 41, 6 [in Russian].

27. Skulysh, Je. (2015). Derzhavne bjuro rozsliduvan' jak special'no upovnovazhenyj sub'jekt u sferi protydiji korupciji. *Pravo Ukrainy*, 12, 30–36 [in Ukrainian].

28. Kostenko, O.M. (Ed.). (2018). Sudovyj rozgljad sprav pro pravoporushennja, pov'jazani z korupcijeju. Kyiv: Nacional'na akademija prokuratury Ukrainy [in Ukrainian].

29. Tertyshnyk, V.M. (2017). Vid totalitarnosti do pravovladdja: doktrynal'ni aspekty derzhavotvorennya. *Pravo.ua*, 2, 5–11 [in Ukrainian].

30. Topchij, V.V., Shkelebej, V.A., Suprun, T.M. (2016). Publichno-pravova protydija korupciji. Vinnycja: TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].

31. Trepak, V.M. (2020). Protydija korupciji v Ukraini: teoretyko-prykladni problemy. Lviv: Vydavnytstvo LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

32. Cymbal, P.V., Manzjuk, O.I. (2020). Zarubizhnyj dosvid organizaciji instytucij u sferi antykorupcijnoi dijalnosti: pravovi zasady vdoskonalennja dijalnosti derzhavnogo bjuro rozsliduvan' u svitli adaptaciji do mizhnarodnyh standartiv. *Jurydychnyi naukovyi elektromyi zhurnal*, 9, 32–34 [in Ukrainian].

Kornienko M. V., Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology, Ukraine, Kyiv.

Tertyshnyk V. M., Doctor of Law, Professor, Academician of the Academy of Political Sciences of Ukraine, Ukraine, Dnepr.
e-mail: stihiy53@gmail.com ; ORCID 0000-0002-2993-0450

Anti-corruption: strategy and practice

The problems of the anti-corruption strategy, issues of elimination of criminal factors, improvement of legislation and the activities of law enforcement agencies are analyzed.

Anti-corruption problems should be solved systematically in a set of integrative measures of state-political, socio-economic, national-cultural, informational, criminological, legal and moral.

The priorities of the implementation of such a course are the urgent implementation of such strategic principles as DE monopolization, DE offshorization, requisition of energy security facilities, demarcation of business and power, and ensuring effective tax and customs policy. The effective mechanism against corruption is the disengagement of power and business, the elimination of factors of political corruption. It is proposed in the Law on the Prevention of Corruption, as well as in the laws regulating the status of civil servants, to enshrine the requirement of impeccable business reputation and integrity.

A system of new legislation should be developed and adopted: the Code of Evidence, the Code of Law Enforcement, the Investigator Status Function Act, the Detective Status Act, the Jury and World Court Act, and the Crime Detection, Prevention and Prevention Act.

It is proposed to state the disposition of the law of the Criminal Code of Ukraine on illegal enrichment in accordance with Article 20 of the UN Convention against Corruption of 31.10.2003. In particular, it is proposed to consolidate the responsibility of officials for a significant increase in assets that exceed the total assets of zero declaration and legal wages in the public service.

The mechanisms of the state government should provide for the function of prosecutorial supervision over the enforcement of anti-corruption legislation in the activities of enterprises, executive authorities and local government.

Systemic proposals are being made for the formation of a strategy and a comprehensive anti-corruption program.

Keywords: corruption; anti-corruption; strategy; law improvement; anti-corruption agencies; law enforcement activities.

Рекомендоване цитування: Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Протидія корупції: стратегія та практика. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 87–101. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226127>.

Suggested Citation: Kornienko, M.V., Tertyshnyk, V.M. (2021). Protydiia koruptsii: stratehiia ta praktyka [Anti-corruption: strategy and practice]. *Problemy zakonnosti – Problems of Legality, issue 152*, 87–101. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.152.226127> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 01.02.2021 р.